

EDITORIAL

Ipakigbisog an pan-ekonomiya nga kaupayan ha butnga han krisis

Gin-aabat na han katawhan Pilipino an epekto han gerra nga ginpabuto han imperyalista nga US-Israel ha Iran. Ha nakataliwan nga semana, ginpatuman han mga kompaniya han lana an tinagdako umento ha presyo han mga produkto nga petrolyo. Natuhop an epekto hini hasta ha presyo han mga papliton, ha mga batakan nga serbisyo ngan ha matag-adlaw nga aktibidad han katawhan.

Pinakahitaaas ha kasaysayan ini nga ginpatuman nga umento ngan magpadayon pa ini ha masunod nga semana. Pagrarason han mga kompaniya, tungod ini ha gerra ha Middle East nga nagtikang hadton Pebrero 28. Kundi antes pa hini 11 kasemana na hira nga dirudiretso nga nagpapahitaas han presyo. An tinuod, naganansya hira hin sobra-sobra tikang ha imbentaryo nga una na nira nga ginpalit ha mas barato nga presyo antes pa an gerra.

Libre nira ini nga nahihimo tungod ha Oil Deregulation Law, balaud nga nagtanggap ha gahum han gubyerno nga pugngan an grabe nga paghitaas han presyo han lana. Nalikay an rehimen Marcos nga igpabasura ini tungod kay dako an kita han gubyerno tikang ha mga buhis nga ginluluon ha mga produkto nga petrolyo. Samtang nag-aantos an katawhan, nalobo an kita han mga bilunaryo nga kumprador burgesya ngan burukrata kapitalista.

Hinampak dayon ha mga Pilipino an umento ha presyo han lana. An himubo nga kita han mga drayber han dyip, traysikel, iskoter, ngan iba pa nga

pampubliko nga sarakyan mas nagluros pa. Lubong na gud ha utang an mga parag-uma ngan parupangisda tungod ha pagmahal han gasolina para ha traktor, pambot ngan iba nga makina, ngan para magdeliber han ira mga produkto. Diri nahitaas an suhol kundi waray wantas an pagmahal han pagkaon, kuryente, pamasaheng ngan iba nga batakan nga papliton. Limitado ngan pantapal la an ayuda nga kunuhay ginahatag han gubyerno. Para "makatipid," nagpatuman an mga lokal nga gubyerno, eskoylahan ngan upisina hin "4-day work week" nga posible magpahilawig ha oras han pagtrabaho han mga empleyado hin diri hira natatagan hin tuang nga ka-

baraydan.

Naluon ha kakurian han katawhan an pasismo han rehimen Marcos. Ha kabaryuhan, gin-iimponer han militar an "lockdown" ngan iba pa nga mala-balaud militar nga palisiya nga naulang ha pagpakabuhi han mga parag-uma. Sugad han kalamidad an perwisyo ngan pakuri nga gindudurot han pagdiri ha ira nga tumukad ngan pagmomonitor ha ira gios. Waray hunong an mga interrogasyon ngan pagpasurrender. Ini nga pagsapaw han militar ha sibilyan nga gubyerno nagtutumuyo nga paungbawon an klima han kahadlok ha ranggo han masa ngan hiba-ngon an pagtapod nira ha kada tagsa.

Samtang nasering an rehimen Marcos nga "waray na mahihimo" o "diri na malilikyan" ini nga pag-antos han katawhan, natikaklaro nga waray gud hira malalauman kundi an kada tagsa. Ha nakalabay, sugad hadton pandemya, nakalabay la hira pinaagi han ira kolektibo nga paggios. Yana, kinahanglan liwat nira nga magkaurusa nga tumindog, organisado nga umato ngan ipakigbisog an ira pan-ekonomiya nga katungod ngan kaupayan.

Kinahanglan magkaurusa an mga organisasyon masa ha mga komunidad agud tudlukon ngan batunon an kadagmitan nga demanda han katawhan. Parayha-kon an kolektibo nga bubligay. Ha mga lugar diin mayda militar nga paghahadi, ig-insister an katungod ha pagpakabuhi, tuang nga kumpensasyon (diri ayuda) para ha perwisyo nga dara han "lockdown," pagbasura han mga mapan-gipit ngan waray pulos nga palisiya, ngan pagpa-

Tigda nga paghitaas han presyo han lana, nalasurbo ha katawhan

Hul-os na nga ginpatuman han mga kompaniya han lana ha Pilipinas an tinagda-ko nga *oil price hike* hadton Martes, Marso 10. Inabot na an presyo han *diesel* ha ₱63-₱87/litro, gasolina ha ₱53-₱73/litro, ngan kerosin ha ₱92-₱125/litro.

Pinakaapektado hini an mga drayber han pampubliko nga sarakyan. Ginmenos han PISTON, asosasyon han mga drayber han dyip, an presente nga baton han rehimen Marcos ha krisis. "An akos la himuon ni Marcos amo an kaestoryahon an Petron, Shell ngan Caltex para ha 'staggered' o talagudti nga umento." Ha Eastern Visayas, tigda ginpatuman ha pira nga gasolinahan an ₱20 nga umento ha kada litro han produkto nga petrolyo.

Sigon ha PISTON, an angay himuon han gubyrno tanggalon an *value-added tax* (VAT) ngan *excise tax* ha lana para hul-os nga mapaluros an presyo hini. Ha ira pagtantiya, diri mamenos ha ₱15 an buhis ha kada litro han *diesel* nga ginpapalit han drayber. Nagigin pambayad ha *excise tax* an ₱6 hini samtang ₱9 naman an para ha VAT. Ha kada adlaw nga nakonsumo hin 30 litro han *diesel* an mga dyip, ₱450 han ira kita an otomatiko nga nahingangadto ha estado. Naabot hin ₱13,950 an nawawara nga kita han mga drayber kada bulan.

Nakatalaan pa nga utro nga magpatuman han umento an mga kompaniya han lana ha Martes, Marso 17. Kun madadayon, maabot na ha ₱100/litro an presyo han *diesel* samtang haros ₱90/litro naman an gasolina. Damo nga drayber an posible nga umukoy ha pamamasada tungod ha grabe nga pagkalugi.

Tungod hini, natikakusog an panawagan nga igpabasura an Oil Deregulation Law, balaud nga natugot

ha mga kompaniya nga magpatuman han umento anuman nga oras. Demanda liwat nga igpatuman han mga kompaniya an *unbundling*, o pagguta-guta kun tagpira an nagigin kita nira ha kada umento nga gin-iimplementar.

Baton han gubyrno ha krisis, kulang

Atubangan han natikabug-at nga paras-anon han katawhan, barya la ngan para la ha pipira an ayuda tikang ha gubyrno. Sering han PISTON, kulang gud an ₱5,000 nga ginsaad nga igdistribwer ha mga drayber. Mas grabe pa, limitado lang ini ha 316,000 nga benepisyaryo, samtang aada ha 2.2 kamilyon an drayber han mga traysikel, dyip, motorsiklo, van ngan iba pa nga pampubliko nga sarakyan ha bug-os nga nasud.

Ha prubinsya han Samar, 1,300 nga parupangisda la an tatagan hin ayuda nga ₱3,000. Ini nga ihap 7.5% la han 17,344 nga parupangisda ha prubinsya.

Ha Eastern Samar, gin-anunsyo han

lokal nga gubyrno han Borongan City nga manhahatag ini hin 10 kakilo han bugas ha kada pamilya kada bulan sakob hin usa katuig. Labot ha limitado la ha 25% han populasyon, kulang liwat an nasinging nga kantidad. Kaagsuban, naabot hin 45 kilos tubtub 50 kilos an binulan nga konsumo han bugas han usa nga pamilya nga mayda lima nga membro.

Para kuno "makatipid," nag-anunsyo an mga lokal nga gubyrno ng Maasin City, Southern Leyte, Naval, Biliran at Pinabacdao, Samar ngan pira nga unibersidad ha Eastern Visayas han pagpapatuman han "4-day work week." Imbes nga makabulig, posible nga pahilawigon pa an oras han pagtrabaho han mga empleyado hin tubtub 10 oras kada adlaw. Waray garantiya nga mababaydan hira para hini.

Maluon ha mahal nga papliton

An mahal nga presyo han lana madugang ha dirudiretso nga pagmahal han mga papliton. Gin-anunsyo han Philippine Statistics Authority-Region 8 nga naghitaas hin 3.4% an tantos han implasyon ha Eastern Visayas hadin Pebrero. Pinakahitaas ini ha sakob hin 18 buwan, o tikang Agosto 2025.

Ginduso ini prinsipal han pagmahal han pagkaon ngan irimnon, labina han bugas. Nahilista liwat an pagmahal han prutas, utanon, isda, pabalay, serbisyo nga tubig, kuryente ngan sungo.

Ngatanan nga prubinsya ha rehiyon labot ha Southern Leyte naglista han mas paspas nga pagmahal han mga papliton, diin nangunguna an Samar (6.6%) ngan Biliran (5.2%). Diri karuyag sidngon hini nga nagluros an presyo han mga papliton ha Southern Leyte; naghitaas pa gihapon ini kundi mas mahinay la.

"Ipakigbisog...", "tikang ha paypay 1

palayas ha mga peste nga pasista.

Diri angay makuntento la ha sensilyo nga ayuda. Ipanawagan an pagpatanggal ha buhis ha lana, pagbasura ha Oil Deregulation Law, ngan makatadungan ngan nakakabuhi nga suhol. Ig-insister an nasyunalisasyon han industriya han enerhiya agud magin abot-kaya an lana ngan kuryente ngan tipahan an

imperyalista nga gerra han US ha Iran.

Ipasulong an demokratiko nga rebolusyon han katawhan, para ipakigbisog an agraryo nga rebolusyon ngan ighagudalan an nasyunal nga industriyalisasyon. Ha pagdaug han rebolusyon, matutukod an usa nga ekonomiya nga nakaglugaring ngan nabaton prinsipal ha panginahanglan han hiluag nga masa, ngan diri han pipira la.

Mala-balaud militar nga mga palisiya, gin-iimponer han 19th IB ha Las Navas

Mahugot nga ginkundenar han National Democratic Front-Eastern Visayas (NDF-EV) an mala-balaud militar nga mga palisiya nga gin-iimponer yana han 19th Infantry Battalion ha pira nga barangay ha Las Navas, Northern Samar. An nasering nga batalyon nakapailarum ha kumand ni Lt. Col. Roger Gobway.

"Ini nga mga pan-gigipit ha mga sibilyan ngan pan-ekonomiya nga kinabuhi, talapas ha internasyunal nga makatawo nga balaud, perwisyo ha mga naghihimakuri nga parag-uma, ngan nagtutumuyo nga magpasurender han mga inosente," sering ni Ka Celine Manlimbasog, tagapagyakan han NDF-EV.

Gindetalye han grupo an mga rek-lamo ha Bagong Hukbong Bayan han mga residente han mga baryo han Poponton, Paco, Caputo-an, Lakan-dula, Victory ngan Cuenco. Sering nira, ura-ura kamahugot an pagmonitor han mga pasista nga tropa han Bravo Company ha ira gios. Kada nagawas hira han baryo, gin-oobliga hira nga magpirma han logbook ngan kumuha hin numero nga karig-unan han ira pagigin sibilyan.

Diri talwas ha pagmomonitor bisan an mga epektos. Tanan nga produkto tikang ha bungto nga naagi ha Barangay Poponton ginbubukad ngan patag-usa nga ginlilista han militar nga permanente nga nakakampo dinhi. Kun dad-on an ira mga ginpanmalit ha iba nga baryo, seseguruhon han mga sundalo didto nga waray sobra o kulang ha ira dara.

Hasta ha sakob han baryo, gindid-an an masa nga pumalit ha tindahan hin sobra ha ihap han tawo ha ira panimalay o sobra ha usa kakonsumo. Kun lumahos an ira pinalit ha talaan, kukumpiskahon ini han sundalo.

Sigon pa ha masa, ginpipinamiling han militar an mga uringan ngan luonan tungod kay pangilal-an kuno ini han presensya han BHB. "Nagsasabrag hin kahadlok an mga pasista basar ha hinimu-himo nga estorya, samtang ginsasabotahe an pagpakabuhi han masa nga ginlalanat an

hitaas nga presyo han uring nga aada ha ₱50/kilo," dugang ni Manlimbasog.

Ginsasaywar liwat an mga residente. Nagpapasamwak hira hin buwa nga mayda yunit han BHB ha baryo bisan kun waray, agud ipasangil an interrogasyon ha masa. Kun igpahimuwa ini han masa, susuguon hiya nga magin aset paniktik.

Pokus han grabe nga presyur an mga pamilya han mga gintatahapan nira nga kaapi han BHB. Usa nga kapitan han barangay an ginmando han militar nga magbandilyo para "pasurenderon" an anak hini nga parag-uma kundi nadiri nga "sumurender." Gintarhug pa an kapitan nga kakasuhan hiya kun diri hiya mapatuman.

Usa naman nga 15 anyos nga ulitawo an ginpatawag ha hedkwarters han 19th IB ha Barangay Opong, Ca-

tubig agud ig-interogar. Bisan kun ginpaupod ha kampo an iya kag-anak, waray naman ini patambungan ha aktwal nga interrogasyon. Didto, ginpipirit han militar nga nasusumpayan han BHB an ulitawo; han igpahimuwa niya ini, gintarhug hiya nga ikukunod ha atabay. Grabe an gindurot hini nga troma ha biktima nga nadiri na ini nga kumadto ha ira uma.

Nanawagan an NDF-EV ha masa nga parag-uma ha Las Navas nga ibuksas ngan atuhan an pasista nga terorismo nga ginsasabrag han militar ha ira komunidad. "Kinahanglan nira armas an kalugaringon han ira mga katungod ngan maisugon nga ig-insister an ira talwas nga paggios ngan pagpakabuhi."

Nanawagan liwat an grupo ha BHB nga magpakusog ngan buligan an masa nga pakyason an militarisasyon ha ira komunidad. Kalakip dinhi an utro nga pagtukod han ira asosasyon para ha nagkakaurusa nga pag-ato ha mga palisiya han militar, ngan paglansar hin mga taktikal nga opensiba nga magriringgal han mga operasyon han mga pasista ngan mag-iisa han kaisog han masa.

Kalagsan ngan mga parag-uma, ginhimo nga "surenderi"

ANTES AN GINDEKLARA han rehimen Marcos nga dedlayn para ha pagsalawad han "amnestiya" hadin Marso 13, haros kada adlaw nga ginbalita han mga yunit han militar ngan pulis ha rehiyon an "pagsurender" han kunuhay mga "hadto anay rebelde." Kundi mayoriya hini mga sibilyan nga parag-uma diin an pira kalagsan pa ngan masakit.

Kaupod dinhi an mga parag-uma nga hira Eddie Verano ngan Endang Jaylahay, residente han Barangay Rizal, Matuguinao, prubinsya han Samar. Tungod kay ginpasurender han militar, nag-ebakwet hira ngadto ha Barangay Paco, Las Navas, Northern Samar diin nagkasakit hi Verano hin stroke. Ha luyo han iya kamutangan, usa nga aset han militar an nagtraydor ha iya ngan ginpasurender.

Lagas na ngan masakit liwat hi Norma Ultra, taga-Barangay Poponton, Las Navas, Northern Samar, nga tikang 2019 pa nalikay ha paglinanat han pasista nga militar. Gindakop hiya hadton 2025 ngan "ginbuhian" la kahaman "sumurender."

Mga sibilyan nga parag-uma liwat hira Celso Cuenca ngan Roland Galupo han Silvino Lobos, mag-asawa nga Gerry ngan Jenelyn dela Cruz han Matuguinao, Dodoy Orpeza han Las Navas, sugad liwat hira Emilio Adora Jr, Rostum Turcido, ngan Emar Olango. Maiha na nga target han presyur ngan panarahug hira Cuenca ngan Orpeza.

Ginproponer nga balaud kontra dinastiya, matarapsaw

Ginkundenar han mga progresibo nga magbaralaud komo matarapsaw an ginproponer nga bersyon han House Committee on Suffrage and Electoral Reforms han balaud kontra ha mga pampulitika nga dinastiya.

Gin-aprubar han komite hadton Marso 3 an bersyon nga nagdudumiri nga maeleher ha nasyunal nga pusisyon an mga kag-anak ngan ira anak, an magbugto, an apoy ngan apo, mag-asawa, ngan mag-umagad. Naaplikar liwat ini ha mga distrito ngan prubinsya, munisipyo ngan syudad, ngan barangay. Sugadpaman, poyde hira dudrungan nga kumatin hin pusisyon o ha pareho nga termino basta diri ha pareho nga lebel han gubyrno. Tutugutan liwat an mga magpatod, mga bata ngan dada ngan ira umangkon, ngan mga kaurupdan han asawa nga dudrungan nga kumatin hin pusisyon ha pareho nga lebel.

Sukwahi ini nga mga probisyon ha bersyon nga ginproponer han iba nga magbaralaud sugad han Makabayan bloc. Sering nira, an bersyon nga ginpasar han komite naglilimitar la ha mga dinastiya ngan diri gud hul-os nga nagdudumiri hini.

"Anuman nga balaud nga nagkukulang ha hul-os nga pagdiri diri reporma—usa ini nga pakatamay ha Konstitusyon, ngan nadiri kami nga magin kaparte hini," sering han mga progresibo nga magbaralaud. Ginsusnan liwat nira kun tiunan-o ginligis han komite an ira matarapsaw nga bersyon nga ginduso prinsipal han magbaralaud nga hi Sandro Marcos, anak han presidente nga hi Ferdinand Marcos Jr.

Sering han Makabayan, ginpapakita hini nga diri gud interesado hi Marcos Jr nga bungkagon an mga pampulitika nga dinastiya. Lugod, karuyag pa niya nga himuon ini nga ligal labina nga usa nga dinastiya an pamilya Marcos. Hiya mismo anak han hadto anay presidente nga hi Ferdinand Sr ngan hadto anay magbaralaud nga hi Imelda, amay ni Sandro, bugto han senador nga hi Imee, bata han gobernador han Ilocos Norte nga hi Matthew Manotoc, patod han representante nga hi Angelo Barba, ngan patod han pamilya Romualdez tikang ha Leyte.

Diri ginlalauman nga hul-os nga mabubungkag an mga pampulitika nga dinastiya pinaagi la han pagpasar han balaud. Sukwahi ini ha interes han Kongreso diin 80% han mga membro hini kaparte han mga dinastiya. Puno liwat han mga magburugto an Senado.

Kita han mga bilyunaryo ha Pilipinas, natikadako

SAMTANG NATIKAGRABE AN kakurian han kadam-an han mga ordinaryo nga Pilipino, natikadako naman an karikuhan han mga nangunguna nga bilyunaryo ha Pilipinas.

Pinakariko yana nga 2026 hi Enrique Razon Jr, negosyante han multinasyunal nga mga pantalan, nga naghitaas an karikuhan ngadto ha \$16.5 kabilyon tikang ha \$10.9 kabilyon hadton 2025. Ginsundan naman hiya ni Lucio Tan, nga tag-iyahan nga negosyo ha tabako ngan irimnon, bangko, Philippine Airlines, ngan iba pa.

Ginaluhsan nira Razon ngan Tan hi Manny Villar, pinakariko hadton 2025 kundi linuros an karikuhan kahuman mabuksas an pagkakadabi ha panguwat (*fraud*) han iya negosyo nga Villar Land. Padayon naman an paghakin han ganansya ni Ramon Ang, ikaupat nga pinakariko nga tag-iyahan nga korporasyon nga San Miguel ngan Petron.

An gintig-ob nga karikuhan han 15 nga nangunguna nga bilyunaryo ha Pilipinas naabot ha ₱155 kabilyon, sigon ha pag-aram han Ibon Foundation. Ini nga balor mas dako pa tanding ha gintig-ob nga karikuhan han 15 kamilyon nga pinakakablas nga mga pamilya.

Panawagan han grupo nga igpatuman an usa nga *wealth tax*, o buhis ha 1%-3% nga pinakariko nga mga Pilipino kadungan han pagbasura ha *value-added tax* ngan *excise tax* ha mga produkto nga petrolyo. Ha ira pagtantiya, makita an gubyrno hin ₱500 kabilyon tikang ha *wealth tax*, nga poyde ig-alutaga para ha paghatag han ayuda ha mga kablas ngan pagpapaupay han mga serbisyo nga pankatilingban.

Hira Razon, Villar ngan Ang amo liwat an nakontrol ha mga nangunguna nga pampulitika nga partido ha nasud—an National Unity Party, Nacionalista Party ngan Nationalist Peoples Coalition. Ha Eastern Visayas pala, 46% han mga nagdaug nga kandidato ha nakalabay nga eleksyon tikang la hini nga tulo nga partido.